

ВІДОБРАЖЕННЯ В АНГЛОМОВНІЙ ПРЕСІ АНТИКРІПОСНИЦЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ У СЕРЕДИНІ ХІХ СТ.

*У статті розглядається повстання 1855 р. в Україні, що відіграло значну роль у контексті політичного та військового становища Російської імперії під час Кримської війни та знайшло відображення у британській пресі. Були проаналізовані такі газети 1855 р., як *The Morning Post*, *The Belfast Daily Mercury*, *The Evening Packet*, *The Northern Whig*, *Derbyshire Courier* та ін. Згідно до відомостей з джерел було встановлено основні події повстання, його причини та роль у соціально-політичній ситуації України та Росії загалом. Опрацьовані джерела дають нам досить коротку, але змістовну інформацію стосовно українських повстань, пропонують свою точку зору на події, відображають загальну думку іноземних держав про становище українців-кріпаків під час Кримської війни в Російській імперії, і аналізують їх участь та роль в економічному функціонуванні російської держави у воєнний період.*

Ключові слова: повстання 1855 р., Кримська війна, британська преса, іноземні джерела.

Соціальна антикріпосницька боротьба в Україні завжди носила загострений характер. Це підтверджують численні повстання XV-XVIII ст. З початком Кримської війни (1853-1856 рр.) селянський антикріпосницький рух в Україні у черговий раз посилюється. Повстання селян вибухнули уже в перший рік Кримської війни. Зокрема, влітку 1853 р. селянський виступ відбувся у с. Красний Кут Слов'янського повіту Катеринославської губернії [12, с. 139]. На сьогоднішній день у вітчизняних наукових дослідженнях існує небагато інформації про повстання та його учасників. Доволі інформативно до повстання звертається В. Сарбей, який розглядав його у контексті проблеми національного відродження України та становлення її державності. Тому під час роботи було зроблено спробу дослідити події за джерелами іноземного походження, а саме – за допомогою англійської преси. Дослідження не до-

сить вивченої тематики та аналіз іноземних джерел обумовлюють актуальність теми. У статті аналізується основний хід повстання, головні події, його причини та приводи за англійською пресою.

Поштовхом для активізації повстання стало видання в квітні 1854 р. царського указу про формування морського ополчення для участі у воєнних діях, який начебто передбачав звільнення тих селян, які будуть брати участь у війні від кріпосної залежності.

А найбільшого розмаху в Україні селянський рух набув у 1855 р. на Київщині, який сучасники назвали «київською козаччиною». Селяни масово відмовлялися працювати на панів і бажали стати «козаками», тобто записатися до ополчення. Вони були впевнені, що місцева влада не оприлюднює царський указ про волю. Серед селян був поширена чутка, що той, хто не запишеться до весни 1855 р. в козаки, навечно втратить можливість отримати волю [12, с. 159]. У березні 1855 р. селянський рух охопив 9 з 12 повітів Київської губернії.

Ці події знайшли своє відображення і у зарубіжній пресі, зокрема пресі Великої Британії.

1 травня 1855 р. «*The Morning Post*» опублікувала невеличку замітку, в якій інформувалося про початок повстання в Україні: «A rising of the Russian peasants of the Ukraine against the nobles has become very serious. The apparent cause is the scarcity of salt» (Повстання російських селян в Україні проти знаті стає дуже серйозним. Попередня причина – дорожнеча солі) [5].

12 травня 1855 р. «*Derbyshire Courier*» надала більш докладнішу інформацію щодо подій, що відбувалися в той час на теренах України: «Private letters from

St. Petersburg confirm the telegraphic announcement of the insurrection of the peasants in the Ukraine, and state further that it has already extended to the governments of Poltava, Tchernigoff, and Kharkov. The names of twenty landed proprietors whom the maddened mujiks ... destroyed, together with their wives and children, have reached St. Petersburg. M. Poletin, one of the richest proprietors in the government of Tchernigoff, was burnt alive in his country house in Belets. The same severe pressure caused by the war, which has driven the peasants of Little Russia to insurrection, stated to be felt at St. Petersburg, where every article of consumption is at famine price» (Приватні листи з Санкт-Петербурга підтверджують повідомлення про селянське повстання в Україні, в самій державі, і що на додаток поширилося на уряди Полтави, Чернігова і Харкова. Відомі імена двадцяти землевласників, яким божевільні «мужики» зруйнували їх володіння, разом з дітьми і дружинами виїхали в Санкт-Петербург. М. Полетін, один з найбагатших власників в уряді Чернігова, був живцем спалений у своєму замському будинку в Белетс. Подібний суворий тиск, викликаний війною, який підштовхнув селян Малої Росії до повстання, констатується і в Петербурзі, де кожна стаття споживання – за недоступними цінами) [1]. Зауважимо, що стаття коротко висвітлює доволі суворий та нещадний характер повстання та основні його причини, насамперед, соціальні (постійний гніт селян) та економічні (непомірні для середньостатистичної людини ціни).

16 травня 1855 р. «The Belfast Daily Mercury», посилаючись на німецькі джерела констатувала такі події в Україні: «Correspondence from Germany of yesterday contains several different versions of the recent insurrectionary movement amongst the peasantry of the Ukraine. A report, it appears, was popularly believed that the French, although fighting against Russian troops, were not ill-disposed towards Russian people, and wanted to do away with

forced labour. To counteract the effect of these rumours, one of the Russian priests made the peasants believe that the fee-simple of the lands was to be conferred on those who cultivated them. When this trick was discovered, the excited peasantry began to ill-use their priests in a number of villages, and assembled tumultuously, armed with scythes and pitchforks. The landed proprietors were not threatened. 40 of the rioters were killed by the military, 200 were sent to Siberia, and a number received the knout. This statement is taken from a Polish journal published at Cracow» (Вчорашня німецька кореспонденція містить декілька різних версій з приводу недавнього повстанського руху серед селянства України. У доповіді популярна версія, що французи, хоч і боролися проти російських збройних сил, були доброзичливо налаштовані по відношенню до російського народу, і хотіли покласти край примусовій праці. Щоб нейтралізувати дію цих чуток один з російських священиків змусив селян повірити, що Священний Синод проголосив відміну праці з доповненням, що безумовне право власності на землі повинне належати тим, хто її обробляє. Коли цей прийом був розкритий, схвильоване селянство почало погано поводитися з духовенством в значній кількості сіл; почали збиратися з буйством, озброєні косами і вилами. Землевласники не були під загрозою. 40 чоловік з числа бунтівників було убито військовими, 200 відправлені до Сибіру, і деякі отримали батога. Ця заява узята з «Polish journal», опублікованому в Кракові) [2]. Вказане джерело також підтверджує вагомість соціальних та економічних причин повстанських процесів та відмічає ще один суспільний прошарок, проти якого виступали селяни – духовенство. Відмічається й суворість придушення руху та покарань серед селянства, про що свідчать цифри вбитих, закатованих та відправлених до каторги. Усе це також говорить про те, що російський уряд із застереженням сприйняв події та

розглядав їх як небезпечний для безпеки цілісності російської держави фактор. Усі ці відомості також з'являються у таких газетах, як Tipperary Free Press & Clonmel General Advertiser [10], The Evening Packet [4] від 15 травня 1855 р., The Cork Southern Reporter [3] від 17 травня 1855 р.

The Northern Whig від 19 червня 1855 р. також відмічає, що сили та гнів повстанців були здебільшого спрямовані на духовенство, аніж на землевласників: «The landed proprietors of Volhynia and Ukraine are flocking to Warsaw, in anticipation of more serious disturbances, although the movement was still directed to the Clergy rather than to the Lords» (Землевласники Волині та України масово збираються у Варшаві у передчутті більш серйозних безчинств, хоча повстання було спрямовано більше проти духовенства, ніж проти феодалів) [6].

The Weekly Telegraph від 9 червня 1855 р. підтверджує тривалий та масштабний характер повстання, про що свідчать відомості щодо чисельності учасників, важке суспільне та економічне становище як на українських територіях, так і в Російській імперії загалом, та значні людські втрати: «A correspondent of the Times, writing from Bruesels, says: «The insurrection of the Cossacks of the Ukraine, instead of being suppressed, is said, on the contrary, to assume greater proportions. If I may credit what is affirmed here by persons said to be well informed, it extends to some 20,000 men or more, most of whom are armed. These accounts coincide with others which give a sad description of the condition to which the inhabitants are reduced in coverall parts of the Russian empire by the exigencies of the war» (Кореспондент The Times, що написав з Брюсселя, стверджує: «Повстання Козаків України, замість того, щоб здивувати, натомість складає більш чітку картину. Якби я міг довіряти тому, що підтверджують люди, які, як говорять, добре проінформовані, тут нараховується близько 20 000 людей і більше, більшість з яких добре озброєні. Ці

підрахунки співпадають з іншими, які надають сумний опис становища, згідно з яким кількість жителів зменшується у окремих частинах Росії через важке становище на війні») [9].

The Ulster Gazette and Armagh Weekly Journal також згадують про українське повстання та публікують, у свою чергу, наступну примітку: «Letters from Cracow state that the insurrection in the Ukraine was far from having been repressed. The discontent was on the increase. Berdiansk, which was attacked a few days ago by the Allies, is said to be the largest corn emporium in Russia, next to Odessa» (Листи з Кракова констатують, що повстання в Україні було близьке до свого завершення. Невдоволення все зростало. Бердянськ, який було атаковано кілька днів тому Союзниками, є найбільшим торговельним центром в Росії після Одеси) [8].

THE SPESTATOR від 5 травня 1855 р. висвітлив ще один бік економічних передумов повстання, що згадується у Vienna Wanderer. За приміткою, найімовірнішою причиною повстання стало суворе економічне гноблення селян, які мали віддавати усе для забезпечення південної армії. Наголосимо на неприхованому співчутті редакції газети до українського селянства: «According to the Vienna Wanderer, the real cause of the insurrection in the Ukraine was, that the resources of the peasants were completely exhausted by the tremendous supplies which they had been obliged to provide for the southern army. The poor creatures, who have hitherto been obliged to transport all the supplies, and give to the passing troops without remuneration, refuse to work, declaring that they will rather die of hunger than longer bear such heavy burdens» (Згідно до Vienna Wanderer, справжньою причиною повстання в Україні стало те, що усі ресурси селян були повністю витрачені на величезні постачання, якими вони мали забезпечувати південну армію. Бідолашні створіння, що були змушені відправляти усе постачання та віддавати усе без ком-

пенсації військам, що проходили, відмовляються працювати, стверджуючи, що вони скоріше помруть від голоду, ніж далі будуть нести цей тягар) [7].

Визвольний рух селян-кріпаків зіграв значну роль у відродженні української нації. Перебуваючи у жорсткій економічній та соціальній ситуації, селяни відстоювали своє право на вільне життя та гідне існування. Повстання досягло настільки великих масштабів і та впливало на політичну та економічну стабільність у Російській імперії, що знайшло відображення в іноземній пресі, зокрема у пресі Великої Британії. *The Morning Post*, *The Belfast Daily Mercury*, *The Northern Whig*, *The Evening Packet*, *The Weekly Telegraph*, *The Spetator* та ін. досить стисло, але інформативно надають відомості щодо українського повстання 1855 р., наводять своє бачення подій, формують загальний погляд із-за кордону щодо становища українців-кріпаків під час Кримської війни у Російській імперії, а також зазначають їх значну роль в економічному функціонуванні російської держави у військовий час.

Література

1. *Derbyshire Courier*, *Chesterfield Gazette*, and *General County Advertiser*. – 1855. – May 12.
2. *The Belfast Daily Mercury*. – 1855. – May 16.
3. *The Cork Southern Reporter*. – 1855. – May 17.
4. *The Evening Packet*. – 1855. – May 15.
5. *The Morning Post*. – 1855. – Tuesday. May 1. – S.5.
6. *The Northern Whig*. – 1855.
7. *THE SPESTATOR*. – 1855. – May 5.
8. *The Ulster Gazette and Armagh Weekly Journal*. – 1855.
9. *The Weekly Telegraph*. – 1855.
10. *Tipperary Free Press & Clonmel General Advertiser*. – 1855.
11. **История** украинской ССР. Т.4. – К.: «Наукова думка», 1982. – С. 159.
12. **Сарбей В. Г.** Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – С.139.

Literatura

1. *Derbyshire Courier*, *Chesterfield Gazette*, and *General County Advertiser*. – 1855. – May 12.

2. *The Belfast Daily Mercury*. – 1855. – May 16.
3. *The Cork Southern Reporter*. – 1855. – May 17.
4. *The Evening Packet*. – 1855. – May 15.
5. *The Morning Post*. – 1855. – Tuesday. May 1. – S.5.
6. *The Northern Whig*. – 1855.
7. *THE SPESTATOR*. – 1855. – May 5.
8. *The Ulster Gazette and Armagh Weekly Journal*. – 1855.
9. *The Weekly Telegraph*. – 1855.
10. *Tipperary Free Press & Clonmel General Advertiser*. – 1855.
11. **Istoriya** ukrainskoy SSR. T.4. – К.: «Naukova dumka», 1982. – S. 159.
12. **Sarbei V. H.** *Natsionalne vidrozhennia Ukrainy* / V. H. Sarbei. – К.: Vydavnychiy dim «Alternatyvy», 1999. – S.139.

Михальский И. С. Отображение в англоязычной прессе антикрепостнического движения в Украине в середине XIX ст.

В статье рассматривается восстание 1855 г. в Украине, которое сыграло значительную роль в контексте политического и военного положения Российской империи во время Крымской войны и нашло отображение в британской прессе. Были проанализированы такие газеты 1855 г., как The Morning Post, The Belfast Daily Mercury, The Evening Packet, The Northern Whig, Derbyshire Courier и другие. Согласно сведений из источников были установлены основные события восстания, его причины и роль в социально-политической ситуации Украины и России в целом. Эти источники дают нам довольно короткую, но содержательную информацию об украинском восстании, предлагают свою точку зрения на события, отображают общее мнение иностранных государств о положении украинцев-крепостных во время Крымской войны в Российской империи, и анализируют их участие и роль в экономическом функционировании российского государства в военный период.

Ключевые слова: восстание 1855 г., Крымская война, британская пресса, иностранные источники.

Mykhalsky I. S. An image of Ukrainian insurrection in the middle of the XIX century by British press

The Ukrainian insurrection in 1855, that had played a significant role in the context of political and military position of Russian Empire during the Crimean War and had been reflected in British press, was examined. That insurrection had been started in 1853 with the Crimean war (1853-1856). Nowadays there is not enough information in the researches of our country about insurrection and its participants. V. Sarbey has analysed this question in the context of Ukrainian national renaissance and state formation. But also im-

portant and interesting is to examine the history of insurrection by the foreign sources. That's why during the research a general image of the event has been formed by British press. In the article the events, its causes and reasons have been determined. The Morning Post, The Belfast Daily Mercury, The Evening Packet, The Northern Whig, Derbyshire Courier and etc. were analysed. Due to the source information the main events of the insurrection, its causes and role in social and political situation of Ukraine in Russia in general were clarified.

The incitement of insurrection had been czar's edict 1854, that probably could provide the liberation of peasants-participants of the Crimean War, from the serfdom. But the greatest scope the insurrection had

gained in 1855 in Kiev region. Those events had been reflected in English magazines.

These sources give us rather short, but informative knowledge about the Ukrainian insurrection, propose their own point of view concerning the events, form a general opinion of the foreign states about the position of Ukrainians-serfs during the Crimean war in Russian Empire, and analyse their participation and role in economic functioning of Russian state in military period.

Key words: *insurrection of 1855, the Crimean War, British press, foreign sources.*

Стаття надійшла до редколегії
15 листопада 2015 р.